

PROFESINIO RENGIMO ĮSTAIGŲ FINANSAVIMO IR EKONOMINIO GYVYBINGUMO TEORINIAI ASPEKTAI

Tadas Gulbinas, Rasa Balvočiūtė

Šiaulių universitetas

Anotacija

Straipsnyje aptarti Lietuvos profesinio rengimo sistemos įmonių tipai, jų biudžeto sudarymo, skirstymo ir panaudojimo principai bei teoriniai aspektai. Išanalizuota pagrindinio profesinio mokymo įstaigų lėšų skaičiavimo ir skyrimo metodika bei tvarka. Atliktas Lietuvos ir kitų Europos šalių profesinio rengimo sistemų finansavimo palyginimas, nustatyti esminiai skirtumai ir panašumai. Remiantis atlikta analize, nustatyta mokymosi išteklių reikšmė profesiniame mokyme bei jų dermė su visos švietimo sistemos reikalavimais bei ūkinės veiklos sistemos poreikiais. Aptarti profesinio rengimo įstaigų ekonominio gyvybingumo rodikliai ir jų analizės svarba profesinio rengimo sistemos problemų sprendimui.

Pagrindiniai žodžiai: profesinio rengimo įstaigos, mokymosi ištekliai, ekonominis gyvybingumas.

Įvadas

Profesinio mokymo tikslas – sukurti tokią profesinio rengimo sistemą, kuri sudarytų sąlygas įgyti kiekvienam norinčiam dirbti piliečiui konkurencingą darbo rinkoje kvalifikaciją, savo apimtimi ir kokybe tenkinančią dinamiškus darbo rinkos poreikius bei padedančią prisitaikyti prie struktūrinių ir technologinių pokyčių.

Prielaidas veiksmingam jaunuolių profesiniam mokymui ir jų darbiniais įgūdžiams gerinti turėtų sudaryti:

- įvairių regiono interesų grupių atstovų bendradarbiavimas;
- bendra būdų materialiniams ištekliams pritraukti ir efektyviai panaudoti paieška;
- socialinės atskirties mažinimas regione.

Šiuo metu vykdomos permainos profesinio rengimo srityje sukelia diskusijas apie jų tikslingumą ir ekonominį pagrįstumą bei atitikimą darbo rinkos poreikiams. Visuomenės socialiniai ir šalies ekonomikos pokyčiai kelia naujus reikalavimus profesiniam mokymui, bet, neturint konkrečios ūkio plėtros strategijos, sudėtinga prognozuoti darbo jėgos paklausos pokyčius.

Profesinio rengimo sistemos funkcionavimui

reikalingos lėšos. Kvalifikacijos reikalavimai, keliami profesijos mokytojams, nuolat didėja, nes rinkos sąlygomis sėkminga profesinės mokyklos veikla ypač priklauso nuo jos pedagogų kvalifikacijos – žmogiškųjų, taip pat nuo materialiujų, finansinių išteklių.

Vienas iš pagrindinių profesinio rengimo įstaigų finansavimo šaltinių yra valstybės biudžetas. Pastaruoju metu vis didesnę dalį mokslo institucijų bendrųjų pajamų struktūroje sudaro nebiudžetinės lėšos. Nepakankamas ir vis mažėjantis finansavimas iš valstybės biudžeto neleidžia didinti materialinių išteklių, atnaujinti materialinės mokymo bazės, padidinti pedagogų darbo užmokesčio, užtikrinti geresnį profesinio rengimo prieinamumą bei kokybę. Šiuo metu vis labiau jaučiamas nepatenkintas kvalifikuotos darbo jėgos poreikis, jos parengimui reikia vis daugiau lėšų. Norint išlaikyti darbuotojus, reikia taip pat tinkamo materialinio skatinimo. Būtina ne tik pritraukti daugiau lėšų, bet ir jas racionaliai panaudoti. Taigi, būtina užtikrinti profesinio rengimo įstaigų ekonominį gyvybingumą ir atitikimą darbo rinkos poreikiams.

Tyrimo objektas: profesinio rengimo įstaigų finansavimas ir ekonominis gyvybingumas.

Tyrimo tikslas: atlikti Lietuvos profesinio rengimo įstaigų finansavimo ypatumų ir ekonominio gyvybingumo rodiklių teorinę analizę.

Tyrimo uždaviniai:

1. Aptarti profesinių mokyklų biudžeto sudarymo, skirstymo ir panaudojimo principus.
2. Atlikti profesinių mokyklų Lietuvoje ir kitose Europos Sąjungos šalyse finansavimo lyginamąją analizę.
3. Išanalizuoti pagrindinius profesinio rengimo įstaigų gyvybingumo rodiklius ir numatyti jų rinkimo šaltinius.

Tyrimo metodai. Mokslinės literatūros ir profesinio rengimo finansavimą reglamentuojančių dokumentų analizė, aprašomoji statistika, struktūrinė, lyginamoji analizė, loginis apibendrinimas.

Profesinių mokyklų tipai, jų biudžeto sudarymo, skirstymo ir panaudojimo principai bei teoriniai aspektai

Per paskutiniuosius du dešimtmečius Lietuvos ekonomika išgyveno esminius pokyčius. Perėjimas prie rinkos ekonomikos, prekybinių ryšių su Vakarų Europos šalimis plėtra, gamybos globalizacija, sparti technikos ir technologijų kaita, rinkos liberalizavimas ir informacinės visuomenės kūrimas turėjo tiesioginį įtakos darbo jėgos kokybiniam pokyčiams, kvalifikacijai ir darbo struktūrai. Visa tai darė įtaką pokyčiams patiriančiai profesinio rengimo sistemai. Ji turėjo pritaikyti prie sparčios ekonominių santykių kaitos, rinkos ekonomikos atsiradimo, ekonomikos restruktūrizacijos ir su ja susijusių profesijų struktūros pokyčių, privataus kapitalo įtakos augimo ir valstybinio kapitalo įtakos mažėjimo, įvairių gyvenimo sričių demokratizacijos, kultūrinių pokyčių (Laužackas, 2005). Šie veiksniai lėmė profesinio rengimo sistemos kaitą, kaitos strategiją ir prioritetus. Dėl jų įtakos per 15 daugiaplanės reformos metų susiformavo stabili, darbo rinkos bei švietimo poreikius tenkinanti profesinio rengimo sistema, kurios veiklos prioritetai derinami prie bendros Europos standartų sistemos.

Pirminių profesinį rengimą Lietuvoje vykdo trijų tipų profesinio rengimo institucijos: profesinės mokyklos, aukštesniosios mokyklos ir kolegijos. Baigę pagrindinę mokyklą, moksleiviai turi galimybę toliau mokytis vidurinėje mokykloje, gimnazijoje arba profesinėje mokykloje. Baigę vidurinę mokyklą, moksleiviai gali rinktis profesinę mokyklą (mokytis pagal IV-osios pakopos programas), aukštesniąją mokyklą, kolegiją arba universitetą (Laužackas, Danilevičius ir Gurskienė, 2004).

Lietuvos Respublikos Profesinio mokymo įstatyme pateikti pagrindiniai profesinio mokymo sistemos uždaviniai: suteikti profesinį bei bendrąjį kultūrinį išsilavinimą, atitinkantį šiuolaikinį mokslo, technikos ir kultūros lygį bei pasirinktai profesinės veiklos sričiai keliamus reikalavimus; sudaryti sąlygas profesinei kvalifikacijai tobulinti bei persikvalifikuoti, kad asmuo galėtų tenkinti kintančius darbo rinkos poreikius; ugdyti nusiteikimą nuolatos tobulinti profesinę kvalifikaciją, laiduoti profesinio mokymo tęstinumą; ugdyti asmenines savybes, reikalingas būsimai žmogaus profesinei veiklai ir savarankiškam gyvenimui rinkos ir demokratijos principais grindžiamoje visuomenėje (Lietuvos Respublikos Profesinio mokymo įstatymas).

Profesinės mokyklos yra ugdymo institucijos, kuriose galima įgyti profesinę kvalifikaciją ir vidurinį išsilavinimą. Moksleiviai gali rinktis keturių pakopų mokymo programas, kurios skiriasi savo trukme, mokymo turiniu ir yra pritaikytos įvairaus amžiaus bei skirtingo išsilavinimo jaunuoliams. Pirmoji pakopa skirta tiems asmenims, kurie nori įgyti

profesinę kvalifikaciją, tačiau nėra įgiję pagrindinio išsilavinimo. Antrosios pakopos programos yra dvejų metų trukmės, jų pabaigoje moksleiviams suteikiama profesinė kvalifikacija. Trečioje pakopoje, kurios programos yra trejų metų trukmės, moksleiviams sudaromos galimybės gauti profesinę kvalifikaciją ir kartu vidurinio išsilavinimo atestatą. Į ketvirtos pakopos mokymo programas priimami vidurinių mokyklų absolventai, kurie siekdami profesinės kvalifikacijos mokosi dvejus arba trejus metus.

Profesinis mokymas vyksta mokymo dirbtuvėse netoli darbo vietų (pavyzdžiui, mokymosi salėse) arba tiesiogiai darbo vietose. Svarbų vaidmenį vaidina požiūris, kaip jaunas žmogus perima žinias. Kitaip nei mokinys, kuris žinias gauna iš knygų, besimokantis profesijos jau gana anksti turi pradėti dirbti savarankiškai ir taip pritaikyti žinias. Iš pradžių jis, vadovo padedamas, atlieka paprastesnes užduotis, vėliau darosi vis savarankiškesnis. Netrukus jis turi savo veiksmus planuoti, atlikti ir kontroliuoti savarankiškai: nuspręsti, kas yra svarbiau, o kas nelabai svarbu, ir gana anksti prisiimti atsakomybę už save ir kitus. Nuo jo priklauso veiklos sėkmė ar nesėkmė, kurią net ir geriausioje projektavimo pamokoje galima būtų sumodeliuoti tik iš dalies. Pasirengimas ir sugebėjimas bendradarbiauti yra kitas kompetencijos žingsnis, kuris atliekamas profesinėje veikloje. Sugebėjimas komunikuoti ir bendradarbiauti tobulinamas dirbant (Uhe, 2000).

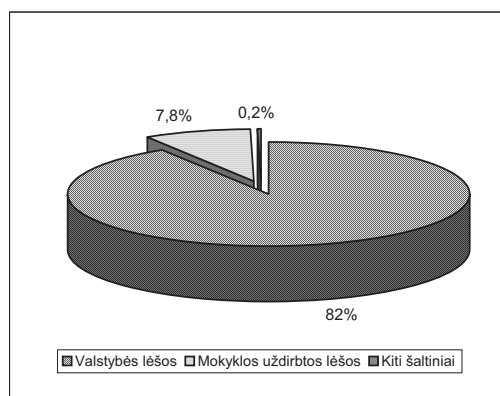
Profesinių mokymo įstaigų finansavimas

Pagal Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymą pirminis profesinis rengimas gali būti finansuojamas iš:

1. Valstybės biudžeto.
2. Savivaldybių biudžeto.
3. Profesinio mokymo fondo.
4. Kitų šaltinių.

Pagrindinis pirminio profesinio rengimo finansavimo šaltinis yra valstybės biudžetas (žr. 1 pav.). Taip pat finansavimas galimas iš savivaldybių biudžeto, profesinio mokymo fondo ir kt. Reformos laikotarpiu buvo skatinama profesinio mokymo įstaigų komercinė-ūkinė veikla.

Pasak R. Laužacko (2004), nustatyta, kad profesinio mokymo įstaigų pajamos iš komercinės ūkinės veiklos yra labai nedidelės – tik 7,8 proc. Taip pat nežymią pajamų dalį sudaro tarptautinių projektų lėšos, labdara, socialinių partnerių parama. Auga finansavimas vienam studentui. Jis padidėjo tiek profesinėse mokyklose, tiek kolegijose, yra siejamas su naujų mokymo programų atsiradimu bei praktinio mokymo bazės stiprinimu.

1 pav. Finansavimo šaltiniai. Šaltinis: Laužackas, R., Danilevičius, E., Gurskienė, O. (2004). *Profesinio rengimo reforma Lietuvoje*

Kadangi normaliai profesinės mokyklos veiklai ir plėtrai užtikrinti valstybės biudžeto skiriamų lėšų nepakanka, mokyklos priverstos ieškoti kitų pajamų šaltinių. Šiuo metu mokyklos gauna pajamų už teikiamas paslaugas:

- patalpų nuoma;
- transporto nuoma;
- suaugusiųjų mokymą (įvairūs kursai);
- agroserviso paslaugas;
- maitinimo paslaugas;
- nakvynės paslaugas ir kita.

Profesinės mokyklos biudžeto sandara

Pagal Biudžeto sandaros įstatymą (2007), valstybės biudžeto valdytojų išlaidos susideda iš paprastųjų išlaidų, (iš jų ir darbo užmokesčiui (išskyrus valstybės aukštąsias mokyklas, valstybės mokslinių tyrimų įstaigas, kurioms asignavimai išlaidoms skiriami neišskiriant iš jų darbo užmokesčio)) ir nepaprastųjų išlaidų.

Biudžeto pajamų ir išlaidų sąmata sudaroma vadovaujantis Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių biudžetų pajamų ir išlaidų klasifikacija. Išlaidų ekonominė klasifikacija visiems valstybės biudžeto asignavimų valdytojams yra vienoda. Paprastosios išlaidos detalizuojamos pagal daugelį išlaidų straipsnių: darbo užmokestis, faktinės socialinio draudimo įmokos, šildymas, elektros energija, kitos prekės. Nepaprastosios išlaidos yra skirtos materialiojo ir nematerialiojo turto įsigijimui, kūrimui, teritorijų planavimui bei finansinio turto įsigijimui (transporto priemonės, kitos mašinos ir įrenginiai, kompiuterinė programinė įranga, akcijos (įsigytos) ir kitas nuosavas kapitalas ir t. t.).

Profesinės mokyklos, vykdydamos savo veiklą, patiria tokių išlaidų:

- ugdymo proceso organizavimo;
- bendrąsias mokyklos reikmių;
- ūkio eksploatavimo;
- mokytojų ir specialistų kvalifikacijos;
- kultūrinių ir socialinių reikmių.

Nuo 1999 metų biudžeto išlaidos planuojamos taikant programinį biudžeto sudarymo principą, todėl

biudžetinių įstaigų finansavimo objektas yra jų vykdomų programų išlaidos. Atsižvelgiant į šią aplinkybę, biudžetinių įstaigų išlaidų apskaita turi būti tvarkoma grupuojant jas ne tik pagal funkcinę ir ekonominę klasifikaciją, bet ir pagal atskiras programas, nes tokie duomenys reikalingi išlaidų planavimo ir finansavimo klausimams spręsti bei išlaidų sąmatų vykdymo finansinei atskaitomybei sudaryti (Valužis, 2002).

Valstybės biudžeto lėšų poreikis valstybinėms profesinėms mokykloms apskaičiuojamas vadovaujantis pagrindinio profesinio mokymo lėšų skaičiavimo metodika, profesinių mokyklų, vykdančių pagrindinį profesinį mokymą, ūkio lėšų skaičiavimo tvarka, o profesinės mokyklos, vykdančios pagrindinio ir vidurinio ugdymo programas – bendrojo lavinimo mokyklų moksleivių krepšelio lėšų skyrimo metodika.

Pagrindinio profesinio mokymo įstaigos lėšas sudaro:

1. *Profesinio mokymo mokinio lėšos.* Tai tiesiogiai su profesinio mokymo procesu susijusios lėšos (pedagogų, t. y. profesijos ir bendrakultūrinių dalykų mokytojų, valdymo ir ugdymo asistavimo (pagalbos) darbuotojų darbo užmokestis, lėšos profesijos mokytojų kvalifikacijai tobulinti, profesinei techninei literatūrai, vadovėliams, techninėms vaizdumo priemonėms, medžiagoms ir įrankiams praktiniam mokymui įsigyti, psichologinei, specialiajai ir socialinei pedagoginei pagalbai bei mokyklos bibliotekos darbuotojams išlaikyti). Profesinei mokyklai, vykdančiai pagrindinio ir vidurinio ugdymo programas, pagal Bendrojo lavinimo mokyklų moksleivio krepšelio lėšų skyrimo metodiką.

2. *Profesinio mokymo ūkio lėšos.* Tai lėšos, skiriamos techniniam personalui išlaikyti, pastatų eksploatacijai, komunalinėms ir kitoms ūkio išlaidoms. Jas skiria profesinio mokymo įstaigos steigėjai jų nustatyta tvarka.

3. *Investicijų lėšos.* Tai lėšos, skiriamos kiekvienai mokymo įstaigai individualiai pastatų kapitaliniam remontui, atnaujinimui, ugdymo proceso modernizavimui, technologijų įdiegimui ir kitiems projektams vyk-

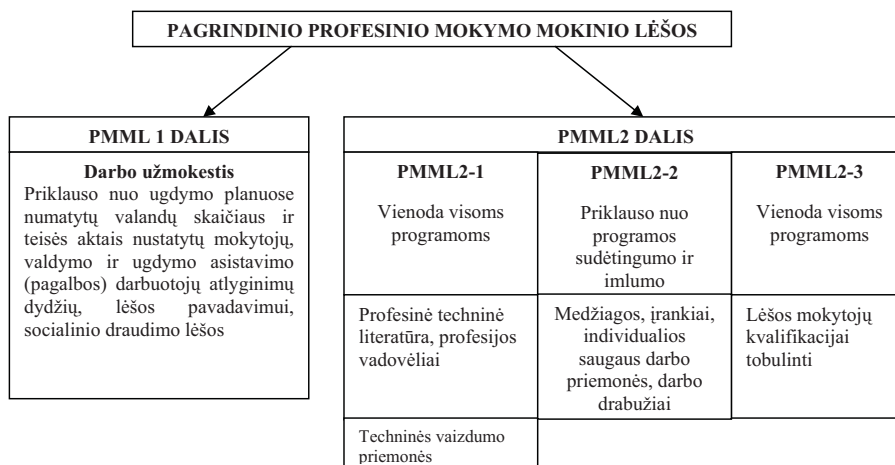
dyti. Jas skiria Valstybė pagal investicijų programą, taip pat minėtas lėšas gali skirti steigėjas, įvairūs fondai ir rėmėjai.

4. *Specialiųjų programų lėšos ir kitos teisėtai gautos lėšos.* Tai fizinių ir juridinių asmenų skiriamos programinės ir projektinės lėšos, parama, apmokėjimas už ugdymo ir kitas paslaugas.

5. *Lėšos mokinių stipendijoms,* skiriamos Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka.

6. *Lėšos mitybai,* skiriamos specialiųjų poreikių mokiniams teisės aktų nustatyta tvarka (Pagrindinio profesinio mokymo lėšų skaičiavimo metodika).

Pagrindinio profesinio mokymo mokinio lėšos sudarytos iš dviejų dalių: kintamosios (PMML1) ir pastoviosios (PMML2).

2 pav. Tiesioginių išlaidų ugdymui paskirstymo schema.

Šaltinis: Pasirengimo optimaliai profesinio rengimo infrastruktūros plėtrai (galimybių studija) (2006).

http://www.vpvi.lt/edit/uploads/Galimybiu%20studija_FINAL.pdf.

Darbo užmokestis skaičiuojamas už pedagogines valandas pagal profesinio mokymo programos planą, pasiruošimo pamokoms, vadovavimo grupei, neformaliojo ugdymo valandas ir kitus papildomus darbus. Darbo užmokesčio fondas priklauso nuo profesinio mokymo programos trukmės ir pedagogų valandinio įkainio. Mokytojų užmokesčio valandinio įkainio (VĮ) skaičiavimas¹:

$$V\dot{I} = R * 135 / 72 \text{ (Lt)}, \text{ kur}$$

R – mokytojų vidutinis mėnesinių atlyginimų koeficientų vidurkis (R = 8,69);

128 – bazinė mėnesinė alga litais (nuo 2008 m. sausio 1 d.);

72 – pedagoginio darbo valandų norma mėnesiui.

$$V\dot{I} = 8,69 * 128 / 72 = 15,449 \text{ (Lt)}.$$

Mokytojų ir kitų darbuotojų darbo apmokėjimą nustato Švietimo ir mokslo ministro įsakymu patvirtintas Švietimo įstaigų darbuotojų darbo apmokėjimo tvarkos aprašas.

Mokytojams mėnesiniai tarifinių atlygių koeficientai nustatomi atsižvelgiant į kvalifikacinę kategoriją ir pedagoginio darbo stažą. Profesijos mokytojams mėnesinis tarifinis atlygis nustatomas už 720 pedagoginio darbo valandų per mokslo metus. Bendro-

jo lavinimo mokytojams tarifinis atlygis nustatomas už 18 pedagoginio darbo valandų per savaitę (kontaktinės valandos). Papildomai tarifikuojamos valandos: už pasiruošimą pamokoms, už vadovavimą grupei, už sąsiuvinį taisymą ir viena valanda už vieną šių darbų: projektų rengimą bei dalyvavimą projektų veikloje, metodinę veiklą, mokymo medžiagos rengimą, vidaus auditą, brandos egzaminų ir mokinių pagrindinio ugdymo pasiekimų vertinimą ir administravimą, informacinių komunikacinių technologijų įdiegimo koordinavimą (Dėl švietimo įstaigų darbuotojų ir kitų įstaigų pedagoginių darbuotojų darbo apmokėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo, 2008). PMML2-1: profesinei techninei literatūrai ir profesijos vadovėliams vienam mokiniui per metus skiriama 25 Lt, techninėms vaizdumo priemonėms – 11,60 Lt, mokytojų kvalifikacijos tobulinimui lėšų vienam mokiniui tenka 18 Lt.

PMML2-2 dalis priklauso nuo profesinio rengimo programos imlumo: pigiausia programa įvertinama koeficientu 1, brangiausia – 1,15. Lėšos medžiagoms, įrankiams, individualioms saugaus darbo priemonėms pigiausiai programai sudaro 60 Lt.

PMML2-3: mokytojų kvalifikacijai tobulinti skirtas lėšas sudaro kelionės, nakvynės ir mokymo išlaidos. Mokytojų kvalifikacijai tobulinti per metus skiriama 5 darbo dienos. Vienai pedagoginio darbo valandų normai skiriama: kelionei į abi puses – 32 Lt, 4 nakvynėms – 108 Lt (4 x 27 Lt = 108 Lt), penkioms mokymo dienoms – 60 Lt (12 x 5 = 60). Iš viso –

¹ 1 LR Švietimo ir mokslo ministro įsakymas Nr. 2442 (2007 m. gruodžio 14 d.) „Dėl švietimo ir mokslo ministro 2003 m. gruodžio 23 d. Įsakymo Nr. 1871 „Dėl pagrindinio profesinio mokymo lėšų skaičiavimo metodikos patvirtinimo“ pakeitimo“.

200 Lt. Vienai sutartinei grupei priklauso 2,25 pedagoginės normos, todėl vienai mokinių grupei vieneriems metams skiriama $200 \times 2,25 = 450$ Lt. Mokytojų kvalifikacijos tobulinimui lėšų vienam mokiniui tenka $450 \text{ Lt} / 25 = 18$ Lt.

Profesinės mokyklos mokinio lėšų vidurkis višoms programoms pagal mokymosi pakopas 2007 metais sudarė nuo 2816 iki 3018 Lt.

Pagal šią metodiką apskaičiuotos lėšos tarp mokymo įstaigų paskirstomos proporcingai iš valstybės biudžeto gaunamoms lėšoms. Iki 10 proc. profesinio mokymo mokinio lėšų steigėjo sprendimu tarp įstaigų gali būti perskirstoma atsižvelgiant į faktinį mokinių priėmimą (rugsėjo 15 d. duomenimis). Patvirtinus daugiau lėšų pagrindiniam profesiniam mokymui, pirmiausia didinama pastovioji dalis, o paskui kintamoji (Pagrindinio profesinio mokymo lėšų skaičiavimo metodika).

Lėšų ūkio išlaidoms vienam profesinio mokymo įstaigos mokiniui per metus skiriama ne mažiau kaip 450 litų. Ši suma indeksuojama mokykloms, turinčioms: bendrabutį – 1,1 karto, katilinę – 1,05 karto, mokomąjį ūkį – 1,4 karto, skyrius kitose vietose – 1,05 karto. Mokykloms, kuriose mokosi neįgalūs mokiniai pagal jiems patvirtintas mokymo programas, taikomas koeficientas 1,4. Etatai nustatomi vadovaujantis steigėjo patvirtintais ir su Finansų ministerija suderintais etatų normatyvais. Pagal šią tvarką apskaičiuotos lėšos tarp įstaigų paskirstomos proporcingai iš valstybės biudžeto gaunamoms lėšoms. Iki 10% profesinių mokyklų, vykdančių pagrindinį profesinį mokymą, ūkio lėšų steigėjo sprendimu tarp įstaigų gali būti perskirstoma (Profesinių mokyklų, vykdančių pagrindinį profesinį mokymą, ūkio lėšų skaičiavimo tvarka).

Pagal Bendrojo lavinimo mokyklų moksleivio krepšelio lėšų skyrimo metodiką nustatomas mokyklos, klasės moksleivių skaičiaus vidurkis. Profesinei mokyklai bendrojo lavinimo dalykams dėstyti nustatytas 25 moksleivių skaičius klasei. Profesinių mokyklų 11–12 klasių sutartinių moksleivių skaičiavimo koeficientas yra

$$K_{25(11, 12)kl} = 0,8220 \text{ (I kursas);}$$

$$K_{25(11, 12)kl} = 0,5672 \text{ (II kursas, mažinamas 31 proc.).}$$

Pagal Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 2 straipsnio 13 dalį mokinio krepšelis – tai mokymo lėšos, skirtos vienam sutartiniam mokiniui (Mokymo lėšų naudojimo metodinės rekomendacijos). „Mokymo lėšos – tiesiogiai su švietimo procesu susijusios lėšos (darbo užmokesčiui pagal ugdymo planą, mokytojų kvalifikacijai tobulinti, vadovėliams ir kitoms mokymo priemonėms, taip pat ugdymo procesui valdyti, mokyklos bibliotekai, psichologinei, specialiajai pedagoginei, specialiajai ir socialinei pedagoginei pagalbai bei sveikatos priežiūrai mokykloje skiriamos lėšos“ (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 1991).

Mokiniam stipendijų fondas skaičiuojamas 70 proc. dieninio skyriaus mokinių mokant 0,76 minimalaus gyvenimo lygio dydžio stipendiją. Konkretus stipendijos dydis priklauso nuo mokymosi rezultatų. Stipendijos skiriamos mokyklos vadovo įsakymu, vadovaujantis Stipendijų ir materialinės paramos skyrimo nuostatais. Materialinės paramos mokiniui, kuris mokosi pagal pirminio profesinio mokymo programas, ir aukštesniųjų studijų studentui dydis negali viršyti 2 maksimalių stipendijų dydžių.

Apibendrinant būtų galima teigti, kad nuo 2004 m, įgyvendinta nauja finansavimo tvarka, laikantis principo „pinigai paskui vaiką“, turėtų sudaryti sąlygas lanksčiau finansuoti profesinio rengimo įstaigas: lėšos mokykloms skiriamos ne pagal mokymo vietų, bet pagal mokyklą lankančių vaikų skaičių.

Profesinių mokyklų Lietuvoje ir kitose Europos Sąjungos šalyse finansavimo palyginimas

Pagrindinis profesinis mokymas Lietuvoje yra finansuojamas iš valstybės ar savivaldybės biudžeto pagal patvirtintas pajamų ir išlaidų sąmatas. Naujos redakcijos Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymo koncepcijoje teigiama, kad profesinio mokymo finansų valdymas Lietuvoje yra nepakankamai reglamentuotas teisės aktų ir yra pernelyg įvairus. Trūksta skaidrumo skirstant valstybės ir savivaldybių lėšas švietimui. Nsureguliuotas finansavimo iš šių šaltinių naudojimas: asmens, darbdavio, valstybės ir savivaldybių. Nesant sistemingos lėšų naudojimo stebėsenos, neįmanoma spręsti apie jų naudojimo veiksmingumą. Darbdavių dalyvavimas valdant profesinio mokymo finansus turėtų gerinti jų naudojimą, skaidrumą, skatinti darbdavius labiau prisidėti prie profesinio rengimo plėtros (Naujos redakcijos LR Profesinio mokymo įstatymo koncepcija). Profesinio rengimo Baltojoje knygoje teigiama, kad yra numatyta laipsniškai didinti darbdavių ir kitų socialinių partnerių indėlį finansuojant profesinį rengimą. Darbdavių lėšos turėtų sudaryti 2% profesinio rengimo įstaigos darbo užmokesčio fondo. Didžiąja dalimi (80%) šių lėšų disponuotų įstaiga, o 20% būtų skirta Profesinio mokymo fondui. Bedarbių mokymo ir nedarbo prevencinio mokymo programos būtų finansuojamos iš socialinio draudimo fondo. Valstybės biudžetas finansuotų valstybės akredituotų programų vykdymą. Taip pat numatyta galimybė patiems besimokantiejiems apmokėti mokymosi išlaidas iš savo asmeninių santaupų ar paimtų kreditų. Tuo būtų siekiama, kad profesinio rengimo finansavimo šaltiniai būtų įvairesni ir kad finansavimo būdų įvairovė skatintų visuomenės profesinį išprusimą (Baltoji knyga, 1999).

Profesinis rengimas tarptautiniu mastu nereguliuojamas. Kiekviena valstybė, atsižvelgdama į savo kultūros ir švietimo tradicijas, patirtį ir galimybes, prisitaikydama prie savo teisinės sistemos ypatumų,

kuria savitą profesinio rengimo teisinę bazę. Lisabonoje 2000 metais įvykusiame Europos Tarybos pasitarime pripažinta, kad išplėtoti dinamiškiausią žiniomis grindžiamą ekonomiką pasaulyje galima pasiekti tik užtikrinus aukšto lygio švietimą ir aukštos kokybės profesinį rengimą (Naujos redakcijos LR Profesinio mokymo įstatymo koncepcija).

Vokietijoje, Austrijoje ir Danijoje atsakomybę už teorinį mokymą prisiima valstybė, o praktinį mokymą vykdo darbdaviai, prisiimdami ir atitinkamą finansavimo našta. Švedijoje, Ispanijoje, Italijoje ir Suomijoje mokymas vykdomas mokymo institucijose ir atsakomybę bei finansavimo našta prisiima valstybė. Šiam tipui galima priskirti ir Lietuvą, Latviją bei Estiją (Naujos redakcijos LR Profesinio mokymo įstatymo koncepcija).

Vokiečių švietimo sistema suteikia moksleiviams pasirinkimo galimybę, kuri priklauso nuo konkretaus moksleivio sugebėjimų. Visi, kas susiję su Vokietijos švietimo sistema, atvirai pripažįsta, kad atskiri individai yra nevienodai gabūs, kad reikalingas diferencijuotas mokymas. Griežtas moksleivių paskirstymas tarp įvairių formų mokyklų kyla iš filosofijos, kad norėdama sėkmingai vystytis visuomenė privalo turėti išsilavinusį elitą ir kvalifikuotą darbo jėgą, o reikalavimai, keliami kiekvienai iš šių grupių, yra labai skirtingi. Vokietijoje visą švietimo sistemą kontroliuoja valstybė. Paprastai mokyklos ir universitetai yra viešosios įstaigos, išlaimos bendruomenių, žinybų ir žemių (Ušeckienė, 2003).

Suomijoje profesinis švietimas ir mokymas finansuojamas pusiau vyriausybės, pusiau vietinės valdžios. Pusė profesinių (amatų) mokyklų priklauso savivaldybei, kitos – privačios. Mokymas ir maistas studentams nekainuoja. Profesinis mokymas įgyjamas profesinio mokymo institucijose, suaugusiųjų profesinio mokymo centruose, liaudies aukštosiose mokyklose ir amatų mokyklose. Tradiciškai susiklostė du profesinio mokymo tipai:

- profesinės mokyklos, kuriose mokomasi 1–3 metus, daugiausia darbininkų profesijų;
- profesiniai institutai – koledžai, kuriuose mokomasi 3–5 metus vadybos profilio specialybių.

Latvijoje vidurinio profesinio mokymo sektoriuje mokyklos priklauso valstybei, nors pabaigus regioninę reformą, numatoma jas perduoti savivaldybėms. Kol kas jas finansuoja skirtingos ministerijos: Švietimo ir mokslo, Žemės ūkio, Socialinio aprūpinimo ir Kultūros. Bendras profesinio mokymo biudžetas 2000 m. buvo 30 mln. latų, t. y. 11 proc. viso švietimo biudžeto (Ušeckienė, 2003).

Estija laipsniškai tampa besimokančiųjų visuomene. Paplitęs požiūris, kad išsilavinę žmonės yra pats svarbiausias visuomenės pasiekimas, netgi svarbesnis

negu ekonominis išsivystymas. Švietimą finansuoja valstybė ir vietinės savivaldybės, taip pat juridiniai bei fiziniai asmenys. Valstybės finansavimas priklauso nuo mokymo įstaigoje besimokančiųjų skaičiaus. Viena pagrindinių Estijos švietimo sistemos klaidų yra ta, kad bendrasis lavinimas ir profesinis rengimas buvo praktiškai atskirti. Ateityje profesinio rengimo mokyklose bendrojo lavinimo disciplinų turėtų daugėti, didėti bendrojo lavinimo vaidmuo profesiniame rengime, o bendrojo lavinimo mokykla turėtų tapti labiau profiline. Estijoje veikia apie 10 privačių profesinių mokyklų, 75 valstybinės ir 4 municipalinės mokyklos (Ušeckienė, 2003).

Apibendrinant galima teigti, kad Europos Sąjungos šalyse vyrauja du atsakomybės pasidalijimo tipai: 1) mokyklinis tipas, kai mokymas daugiausia vykdomas profesinio mokymo institucijose ir praktiškai visą atsakomybę prisiima valstybė; 2) dualinis (pameistrystės) tipas, kai atsakomybę už teorinį mokymą prisiima valstybė, o praktinį mokymą vykdo darbdaviai, prisiimdami ir atitinkamą finansavimo našta.

Mokymosi išteklių reikšmė profesiniame mokyme

Profesinis mokymas turi būti nuolat plėtojamas ir tobulinamas tam, kad ne tik atlieptų, bet ir nuolat prognozuotų veiklos pasaulio reikalavimus įvairiose srityse tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu mastu. Tai užtikrintų profesinės kompetencijos kėlimą šalies lygmeniu ir diktuotų veiklos pasauliui inovacijas. Profesinio mokymo atitikimas veiklos pasaulio reikalavimams nulemia profesinio mokymo efektyvumą, patrauklumą ir prestižškumą. Tam, kad būtų pasiektas šis atitikimas, profesinio mokymo teikėjams privalo būti suteiktos išankstinės sąlygos (pavyzdžiui, kokybės valdymo sistema, finansavimas, žmogiškieji ištekliai ir t. t.).

Vienas pagrindinių Lietuvos švietimo plėtotės siekių, įvardijamų 2003–2012 metų Valstybinėse švietimo strategijose, yra užtikrinti švietimo kokybę, atitinkančią atviroje pilietinėje visuomenėje ir rinkos ūkyje gyvenančio asmens, visuotinius dabarties pasaulio visuomenės poreikius (Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatai).

Siekiant švietimo plėtotės kokybės iš esmės atnaujinami švietimo turinio perteikimo būdai visais Lietuvos švietimo lygiais. Įdiegiami aktyvūs, savarankiškumą ir bendradarbiavimą skatinantys mokymosi metodai ir savarankiškos veiklos praktika. Viena iš tokių veiklos formų yra projektų metodas. Anot T. Tamošiūno (1999), projektinė veikla pasižymi inovacijomis, kūrybiškumu, nes numato realios tikrovės pertvarkymą, esamą technologijų tobulinimą. Tarp mokyklų populiariausi Švietimo mainų fondo remiami Socrates ir Leonardo da Vinčio projektai. Ir mokytojai,

ir moksleiviai tiek privačioje, tiek profesinėje srityse įgyja naujų įgūdžių, išmoksta bendrauti ir atstovauti, priimti sprendimus, spręsti problemas ir valdyti konfliktus, realizuoti kūrybinius gebėjimus, dirbti komandoje ir laikytis solidarumo. Jie išmoksta naujų kalbų arba tobulina seniau išmoktas. Asmenims tobulėjimas ir pasiekimai stiprina motyvaciją ir teikia pasitenkinimą.

Esminis visų pokyčių bei tobulinimosi užmojų sėkmei dalykas yra būtinų išteklių užtikrinimas. Išteklių paskirstymas ir vartojimas smarkiai veikia mokytojų ir administratorių gebėjimą įgyvendinti reformas. Išteklių skyrimas menkai mokymą ar išmokimą lemiančioms sritims arba jų paskyrimas tokių mažų, kad jie beveik nepastebimi, stabdo net ir geriausiai apgalvotus tobulinimosi užmojus (Massell, 1998).

Nors dažniausiai mes turime galvoje medžiaginius išteklius, tačiau jie apima ir informaciją, patalpas, technologijas bei galimybę pasinaudoti ekspertų pagalba. Diegiant naują praktiką ar mokymo techniką paprastai prireikia ne tik papildomos medžiagos ir priemonių, bet ir tinkamų patalpų, ekspertų žodžio, techninės paramos. Laikas irgi priklauso itin svarbiems ištekliams. Klausdami mokytojų ir mokyklos administratorių apie išteklius, paprastai teirujamės, ar minėtų esminių dalykų buvo parūpinta ir suteikta.

Be mokymo(-si) priemonių, atitinkančių Europos dimensijas, negalima sukurti sąlygų kiekvienam jaunam žmogui įsigyti jo ar jos sugebėjimus ir poreikius atitinkančias švietimo, mokymo ir studijų paslaugas bei užtikrinti, kad švietimo, profesinio mokymo, mokslo ir studijų sistema atitiktų besikeičiančios ekonomikos bei verslo poreikius. Be mokymo(-si) priemonių neįmanoma kurti patrauklios mokymosi aplinkos, diegti inovatyvių profesinio mokymo(-si) metodų, vystyti ir užtikrinti nuotolinio mokymo sistemos, užtikrinti mokymosi visą gyvenimą sistemos, rengiamų specialistų kvalifikacijų atitikimo ekonomikos ir darbo rinkos poreikiams.

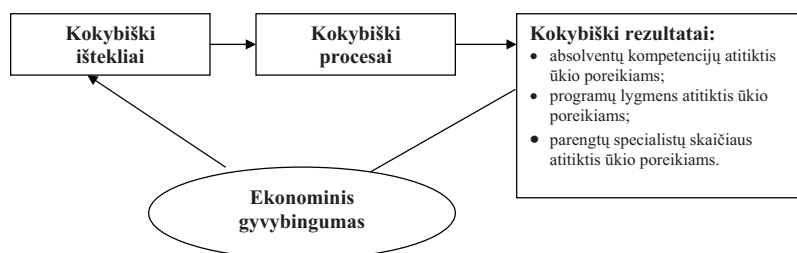
Aprūpinimas mokymo(-si) priemonėmis Lietuvoje buvo ir yra nepakankamas. Remiantis Profesinio mokymo metodikos centro 2007 metais atlikta mokomosios literatūros analize, profesinės mokyklos aprūpintos mokymosi medžiaga tik 20–27 proc.. Tokią padėtį lemia keletas veiksnių. Visų pirma, tai nuo-

seklis mokymo(-si) priemonių atnaujinimo sistemos nebuvimas. Atsisakius centralizuotos leidybos ir paskirstymo, apsirūpinimas mokymo(-si) priemonėmis pasidarė stichiškas: mokytojai mokymo procese naudoja bet kokią mokymo(-si) medžiagą, bent kiek susijusią su vienos ar kitos profesijos mokymu. Mokymo(-si) priemonės rengia patys mokytojai, nauddamiesi atsitiktinai gauta literatūra, kuri visai negarantuoja kokybės profesiniame mokyme. Kitas veiksnys, turintis įtakos skurdžiam apsirūpinimui mokymo(-si) priemonėmis – inicijavimo jas rengti nebuvimas. Profesinio rengimo politika turi būti palanki sukurti galimybes atnaujinti mokymo(-si) priemones.

Kad išspręsti minėtas problemas, Lietuvai svarbu perimti gerą patirtį, orientuojantis į kitas Europos Sąjungos šalis, suvokti savo galimybes ir jų realizavimą. Profesinis mokymas Lietuvoje bus profesionalus, kai sudarys galimybes kokybiškai pasirengti profesinei veiklai, laiduos mokymąsi bet kuriuo amžiaus tarpsniu, užtikrins kiekvienam žmogui galimybę pasirinkti ne tik mokymosi formą, vietą ir laiką, bet ir įvairias mokymo(-si) priemones. Todėl būtina sukurti efektyvią profesinio rengimo įstaigų aprūpinimo ir apsirūpinimo sistemą, kuri užtikrintų jų ekonominį gyvybingumą, nuolat tirti ir analizuoti sistemos būklę bei atlikti reikiamas korekcijas.

Profesinio rengimo įstaigų ekonominio gyvybingumo rodikliai ir jų vertinimo ypatumai.

Ekonominio gyvybingumo sąvoka apibūdinamas įstaigos gebėjimas optimaliai naudojant turimus išteklius teikti aukštos kokybės bei darbo rinkos poreikius atitinkančias profesinio rengimo paslaugas. Jis atspindi profesinio rengimo įstaigų ekonominę ir finansinę būklę, todėl jų gebėjimą stebėti darbo rinkos poreikius, kurti ir vykdyti kokybiškas profesinio rengimo programas, kaupti bei išlaikyti išteklius, būtinus šioms paslaugoms teikti. 3 paveiksle ekonominis gyvybingumas yra pavaizduotas kaip grįžtamasis ryšys tarp rezultatų ir išteklių. Tik ekonomiškai gyvybingos profesinio rengimo įstaigos sugebės užtikrinti maksimalius profesinio rengimo išteklių naudojimo rezultatus, o gautas pajamas vėl protingai investuoti į išteklius, reikalingus mokymo programoms pritaikyti prie besikeičiančių ekonomikos poreikių.

3 pav. Profesinio rengimo įstaigų išteklių, procesų, rezultatų ir ekonominio gyvybingumo tarpusavio ryšys.

Šaltinis: Pasirengimo optimaliai profesinio rengimo infrastruktūros plėtrai (galimybių studija) (2006).

http://www.vpvi.lt/edit/uploads/Galimybiu%20studija_FINAL.pdf.

Įstaigų ekonominis gyvybingumas yra glaudžiai susijęs su sistemos veiklos rezultatais. Jei jie yra prasti, negalime tikėtis, kad sistema priklausančios įstaigos pasižymės dideliu ekonominiu gyvybingumu. Profesinio rengimo sistemos atžvilgiu veiklos rezultatus atspindi pasiūlos ir paklausos suderinamumas – sistemos rengiamų specialistų atitikimas darbo rinkos poreikiams.

Profesinio rengimo įstaigų teikiamų pirminio mokymo paslaugų pasiūlos lygis vertinamas pagal profesinio rengimo įstaigose besimokančių asmenų skaičius bei jų dinamiką (pagal švietimo posirčius profesinio mokymo įstaigose). Taip pat būtina atsižvelgti į tai, kad ne visi profesinio rengimo įstaigų absolventai, vos baigę mokytis, patenka į darbo rinką: dalis jų toliau studijuoja aukštesnio lygmens švietimo įstaigose (kolegijose, universitetuose), dalis (vaikinai) vyksta atlikti privalomosios krašto apsaugos tarnybos, dalis išvažiuoja dirbti į užsienio valstybes ir dalis nepatenka į šalies darbo rinką dėl kitų priežasčių.

Profesinio rengimo įstaigų mokymo paslaugų paklausą lemia darbuotojų poreikis įvairiuose ūkinės veiklos sektoriuose ir jų judėjimas tarp tų sektorių,

darbo jėgos atsinaujinimo ir emigracijos procesai, šalies regionų ypatumai. Kadangi labai sudėtinga tiksliai atsakyti, kiek kuriam sektoriui turėtų būti rengiama specialistų, todėl mokymo paslaugų paklausa pagal ūkinės veiklos sektorius gali būti prognozuojama atsižvelgiant į jų ekonominę perspektyvumą. Kartu ne mažiau svarbu yra nustatyti ir kitus veiksnius, kurie turi įtakos įstaigų ekonominiam gyvybingumui.

Ekonominis gyvybingumas – dažnai vartojamas terminas. Tačiau šnekamojoje kalboje jo reikšmė yra praradusi apibrėžtumą. Mikroekonomikoje ekonominis gyvybingumas suprantamas kaip santykis tarp realių ar potencialių veiklos išlaidų ir pajamų. Kitaip tariant, jei organizacijos ar firmos veiklos išlaidos viršija pajamas, ji nėra ekonomiškai gyvybinga. Taigi nagrinėjant ekonominį gyvybingumą, būtina detalai išanalizuoti įstaigų pajamas ir išlaidas, jų struktūrą.

Ekonominio gyvybingumo analizėje naudojami šie nepriklausomi kintamieji: profesinio rengimo įstaigų dydis, valdymo modelis bei vykdomų programų imlumas praktinių profesinių įgūdžių ugdymui reikalingai įrangai ir patalpoms. Analizėje naudojami rodikliai pateikiami 1 lentelėje.

1 lentelė

Profesinio rengimo įstaigų ekonominio gyvybingumo rodikliai

Nepriklausomi kintamieji	Rodikliai	
	Išlaidų	Pajamų
Įstaigos dydis	<ul style="list-style-type: none"> nepedagoginio personalo, tenkančio 1000 įstaigoje besimokančių asmenų, skaičius ir darbo užmokesčio išlaidų nepedagoginiam personalui dalis (tūkst. Lt), tenkanti 100 įstaigoje besimokančių asmenų. Šie rodikliai rodo fiksuotas nepedagoginio personalo išlaikymo išlaidas; išlaidų infrastruktūros išlaikymui (šildymo, elektros energijos, ryšių paslaugų bei vandentiekio ir kanalizacijos išlaidų suma) dalis (tūkst. Lt), tenkanti 100 įstaigoje besimokančių asmenų. Šis rodiklis rodo fiksuotas infrastruktūros išlaikymo išlaidas; išlaidos vieno mokinio mokymui (Lt). Šis rodiklis rodo bendrąsias išlaidas. 	<ul style="list-style-type: none"> vienai įstaigos vykdomai programai tenkantis ES finansuojamų projektų, kuriuose buvo dalyvauta, skaičius. Šis rodiklis rodo įstaigų gebėjimą dalyvauti ES finansuojamuose projektuose; valstybės mokamų mokymosi vietų užpildymas (proc.). Šis rodiklis rodo, kaip sugebama įsisavinti valstybės skiriamas lėšas profesiniam mokymui; mokinių skaičius vienoje grupėje. Šis rodiklis rodo, ar racionaliai naudojami išteklių ir kaip sugebama įsisavinti valstybės skiriamas lėšas profesiniam mokymui.
Vykdomų programų imlumas praktinių profesinių įgūdžių ugdymui reikalingai įrangai ir patalpoms	<ul style="list-style-type: none"> išlaidos vieno mokinio mokymui (Lt). Šis rodiklis rodo bendrąsias išlaidas. 	
Valdymo modelis	<p>Nagrinėjama, koks valdymo modelis užtikrina didesnę įstaigų ekonominę gyvybingumą. Naudojamas lyginamosios analizės metodas. Analizuojant valdymo modelio įtaką ekonominiam gyvybingumui, siekiama nustatyti loginius priežastinius ryšius. Dėl šios bei duomenų trūkumo problemos labai ribotai naudojami kiekybiniai rodikliai. Analizė atliekama trimis pjūviais:</p> <ul style="list-style-type: none"> Socialinių partnerių (visų pirma darbdavių) dalyvavimas įstaigos valdyme. Finansinės autonomijos lygis. Konkurencijos tarp profesinio rengimo įstaigų įtaka jų valdymo modeliui bei ekonominiam gyvybingumui. 	

Sudaryta pagal „Pasirengimo optimaliai profesinio rengimo infrastruktūros plėtrai galimybių studija“ (2006). http://www.vpvi.lt/edit/uploads/Galimybui%20studija_FINAL.pdf.

Profesinio rengimo išteklius sudaro mokymo infrastruktūra ir žmogiškieji išteklių. Tai veiksniai, lemiantys profesinio mokymo proceso bei rezultatų

kokybę. Be tinkamai įrengtų patalpų, nuolat atnaujinamos praktinio mokymo ar studijų įrangos ir kvalifikuoto pedagoginio personalo neįmanoma parengti

darbo rinkai reikalingas kompetencijas turinčių specialistų. Mokymo infrastruktūra apima visus pagrindinio profesinio rengimo įstaigų pastatus ir mokymo įrangą.

Profesinio mokymo įstaigų išlaidas geriausiai atspindi jose dirbančio nepedagoginio personalo skaičius ir jam skiriama darbo užmokesčio dalis, infrastruktūros išlaikymo išlaidos bei išlaidos vieno mokinio mokymui (žr. 2 lentelę). Įvertinat profesinio

rengimo įstaigų gyvybingumą svarbu nustatyti, kaip naudojami ištekliai atitinka jose realizuojamas ugdymo programas. Technologinės pakraipos profesinio rengimo įstaigos paprastai realizuoja mokymo programas, kurios yra imlios profesinių įgūdžių ugdymui reikalingai įrangai ir patalpoms. Nepaisant to, labai svarbu užtikrinti tokių programų vykdymą bei kokybę, nes pagal šias programas išugdytų profesinio mokymo įstaigų absolventų praktiniai profesiniai įgūdžiai yra itin vertinami darbo rinkoje.

2 lentelė

Profesinio rengimo įstaigų išteklių būklės ir informacinių bei komunikacinių technologijų panaudojimo rodikliai

Analizės rodikliai ir šaltiniai
<ul style="list-style-type: none"> • Vienam įstaigos mokiniui vidutiniškai tenkantis teorinio mokymo patalpų ar auditorijų plotas (ŠMM ir profesinio rengimo įstaigų apklausos duomenys). • Bendras projektinis įstaigų (tik profesinio mokymo) pajėgumas ir mokymosi vietų užpildymas (ŠMM duomenys). • Profesinio rengimo įstaigų bendrabučių vietų užpildymas (Statistikos departamento duomenys). • Mokymui skirtų patalpų dalis nuo visų profesinio rengimo įstaigų turimų patalpų (profesinio rengimo įstaigų apklausos duomenys).
Geros, blogos ir avarinės būklės pastatų dalis (profesinio rengimo įstaigų apklausos duomenys)
<ul style="list-style-type: none"> • Programų dalis, kuriose naudojama daugiausiai geros, patenkinamos ir blogos būklės mokymo įranga (profesinio rengimo įstaigų apklausos duomenys). • Dalykinės diskusijos su verslo atstovais dalyvių vertinimai. • Individualių interviu su darbdaviais metu išsakyti vertinimai.
<ul style="list-style-type: none"> • Profesinio mokymo įstaigų profesijos pedagogų ekspertų, metodininkų, vyr. mokytojų procentinė dalis nuo bendro profesijos mokytojų skaičiaus (ŠMM duomenys). • Dalykinės diskusijos su verslo atstovais dalyvių vertinimai. • Individualių interviu su darbdaviais metu išsakyti vertinimai. • Profesinio rengimo įstaigų ir darbdavių pasirašytos bendradarbiavimo sutartys.
Įstaigos, iki analizuojamų metų pabaigos, gavusios nemažą ES struktūrinių fondų arba valstybės investicijų programos paramą (ŠMM duomenys).
<ul style="list-style-type: none"> • Vienam profesinio rengimo įstaigos mokymo ar administracijos reikmėms skirtam kompiuteriui tenkantis profesinio rengimo įstaigos mokinių ar studentų skaičius. • Profesinio rengimo įstaigų naudojamų kompiuterių techninės charakteristikos. • Profesinio rengimo įstaigų kompiuterių, turinčių interneto prieigą, skaičius. • Profesinio rengimo įstaigose nuotolinių studijų mokymosi medžiagos teikimui naudojamos technologijos. • Profesinio rengimo įstaigų bibliotekose turimų kompiuterių skaičius.

Profesinio mokymo įstaigų pajamas, gaunamas iš jų pagrindinės veiklos, iš esmės lemia gebėjimas tinkamai panaudoti Švietimo ir mokslo ministerijos finansavimą, t. y. priimti numatytą mokinių skaičių, kuriuo remiantis skiriamos lėšos sudaro pagrindinę įstaigų gaunamų pajamų dalį. Kitas rodiklis – aktyvus dalyvavimas ES finansuojamuose projektuose – įgyja vis didesnę reikšmę, nes šie projektai tampa svarbiausiu profesinio mokymo infrastruktūros atnaujinimo, mokymo programų ir mokytojų kvalifikacijos tobulinimo finansavimo šaltiniu. Svarbiausi rodikliai, atskleidžiantys profesinio rengimo įstaigų pajamų panaudojimo tikslumą (taip pat ir gyvybingumą), yra valstybės finansuojamų mokymosi vietų užpildymo rodiklis ir vienai įstaigos vykdomai programai tenkantis ES finansuojamų projektų skaičius.

Vertinant profesinio rengimo įstaigų gyvybingumą pagal šiuos rodiklius būtina atsižvelgti į jų geografinę padėtį, esamus ir galimus pokyčius tame šalies regione bei pokyčius visoje švietimo sistemoje.

Išvados

1. Straipsnyje pateikti Lietuvos profesinio rengimo sistemos finansavimo principai bei teoriniai aspektai. Nustatyta, kad profesinio mokymo įstaigų pajamos iš komercinės ūkinės veiklos yra labai nedidelės. Taip pat nežymią pajamų dalį sudaro tarptautinių projektų lėšos, labdara, socialinių partnerių parama. Didžiausią pajamų dalį profesinės mokyklos gauna iš valstybės biudžeto, todėl šis finansavimo šaltinis yra svarbiausias. Valstybės biudžeto lėšų poreikis valstybinėms profesinėms mokykloms apskaičiuojamas vadovaujantis pagrindinio profesinio mokymo lėšų skaičiavimo metodika, profesinių mokyklų, vykdančių pagrindinį profesinį mokymą, ūkio lėšų skaičiavimo tvarka, o profesinėms mokykloms, vykdančioms pagrindinio ir vidurinio ugdymo programas – bendrojo lavinimo mokyklų moksleivių krepšelio lėšų skyrimo metodika.

2. Atlikus įvairių profesinio rengimo sistemų finansavimo palyginimą buvo nustatyta, kad Europos Sąjungos šalyse vyrauja du atsakomybės pasidalijimo tipai: 1) mokyklinis tipas, kai mokymas daugiausia vykdomas profesinio mokymo institucijose ir praktiškai visą atsakomybę prisiima valstybė; 2) dualinis (pameistrystės) tipas, kai atsakomybę už teorinį mokymą prisiima valstybė, o praktinį mokymą vykdo darbdaviai, prisiimdami ir atitinkamą finansavimo našta.
3. Nuo 2004 m. įgyvendinta nauja profesinio rengimo įstaigų finansavimo tvarka, laikantis principo „pinigai paskui vaiką“, yra orientuota į lankstesnį šių įstaigų finansavimą: lėšos mokykloms skiriamos ne pagal mokymo vietų, bet pagal mokyklą lankančių vaikų skaičių. Tačiau profesinio rengimo įstaigos susiduria su problemomis (įvairiems ištekliams imlių mokymo programų diegimas, susidėvėjusios materialinės bazės atnaujinimas, neracionalus turimų išteklių panaudojimas ir pan.), kurių sprendimui būtina sukurti efektyvią profesinio rengimo įstaigų aprūpinimo / apsirūpinimo sistemą, užtikrinančią jų ekonominį gyvybingumą, nuolat tirti ir analizuoti sistemos būklę bei atlikti reikiamas korekcijas. Aptartų ekonominio gyvybingumo rodiklių sisteminė analizė ir palyginimas leistų profesinio rengimo įstaigų vadovams priimti tinkamus sprendimus optimizuojant šių įstaigų veiklą.
7. Massell, D. (1998). State strategies for building local capacity: Addressing the needs of standards-based reform. *CPRE Policy Briefs* (RB-25-July). Philadelphia: Consortium for Policy Research in Education (CPRE), Graduate School of Education, University of Pennsylvania.
8. *Mokymo lėšų naudojimo metodinės rekomendacijos* (2004). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
9. *Naujos redakcijos Lietuvos Respublikos Profesinio mokymo įstatymo koncepcija*. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/nutarimai/2004-05-31-670.htm>. [Žiūrėta 2008 m. liepos 1 d.]
10. *Pagrindinio profesinio mokymo lėšų skaičiavimo metodika*. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/prtm/docs/p_reng/PM_Metodika.doc>. [Žiūrėta 2008 m. liepos 2 d.]
11. *Profesinio mokymo metodikos centras. Profesinio mokymo kokybės vertinimas*. Prieiga per internetą: <<http://www.pmmc.lt/Kokybe/vertinimas.html>>. [Žiūrėta 2008 m. liepos 2 d.]
12. *Dėl švietimo įstaigų darbuotojų ir kitų įstaigų pedagoginių darbuotojų darbo apmokėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo*. LR švietimo ir mokslo ministro 2008 m. rugpjūčio 4 d. Įsakymas Nr. 2300. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=325847>. [Žiūrėta 2008 m. rugsėjo 4 d.]
13. *Pasirengimo optimaliai profesinio rengimo infrastruktūros plėtrai galimybių studija* (2006). Parengė Viešosios politikos ir vadybos institutas. Prieiga per internetą: <http://www.vpvi.lt/edit/uploads/Galimybui%20studija_FINAL.pdf>. [Žiūrėta 2008 rugpjūčio 22 d.]
14. *Profesinių mokyklų, vykdančių pagrindinį profesinį mokymą, ūkio lėšų skaičiavimo tvarka*. LR švietimo ir mokslo ministro 2003 gruodžio 23 d. Įsakymas Nr. 1871. Prieiga per internetą: <www.smm.lt/prtm/docs/p_reng/isak_1871.doc>. [Žiūrėta 2008 m. gegužės 22 d.]
15. Tamošiūnas, T. (1999). *Projektų metodas ugdymo praktikoje*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
16. Uhe, E. (2000). Bendrojo lavinimo ir profesinio rengimo integracija: nauji iššūkiai švietimo politikai ir mokytojų rengimui. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 3, p. 56–63.
17. Ušeckienė, L. (2003). *XX a. pedagogikos kryptys ir švietimo sistemos*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
18. Valužis, K. (2002). *Biudžetinių įstaigų buhalterinės apskaitos tvarkymo metodika*. Vilnius: Viltis.
19. *Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatai*. Prieiga per internetą: <www.smm.lt/teisine_baze/docs/strategija2003-12.doc>. [Žiūrėta 2008 m. birželio 13 d.]

Literatūra

1. *Baltoji knyga. Profesinis rengimas* (1999). Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija.
2. Laužackas, R. (2005). *Profesinio rengimo metodologija*. Monografija. Kaunas: VDU leidykla.
3. Laužackas, R., Danilevičius, E., Gurskienė, O. (2004). *Profesinio rengimo reforma Lietuvoje: parametrai ir rezultatai*. Monografija. Kaunas: VDU leidykla.
4. *Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymas* Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=311544 [Žiūrėta 2008 m. gegužės 21 d.]
5. *Lietuvos Respublikos Profesinio mokymo įstatymas* (1997). Nr. VIII-450. Vilnius. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/istatymai/viii-450.htm>. [Žiūrėta 2008 m. gegužės 23 d.]
6. *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas* (1991) Nr. I-1489.

Theoretical Aspects of Financing Vocational Training Institutions and their Viability

Summary

The aim of the research in this article is to carry out theoretical analysis of financing peculiarities and indicators of economic viability of the Lithuanian vocational training system. It is based on a discussion on the types of the Lithuanian vocational training institutions system, formation of their budget, principles of its allocation and use as well as some theoretical aspects. The methodology and procedures of calculating and allocating financial resources for basic vocational training institutions have been analyzed. Comparison of financing possibilities for the vocational training systems in Lithuania and other European states has been done and both substantial differences and similarities have been identified. It has been found that two types of responsibility sharing dominate in European countries: school and dualistic. In the first case teaching is mostly implemented in vocational training institutions and practically all responsibilities are taken by the state. A dualistic (apprenticeship) type is when the state takes responsibility for providing theoretical teaching but practical training is provided by employers who take financial responsibility for it. New financing procedures implemented in Lithuania since 2004 and following the principle “money after student” should allow more flexibility when financing vocational training institutions, however, absence of control in financing vocational training institutions from various sources and absence of systematic monitoring of the use of finances create difficulties deciding on the efficiency of their use.

On the basis of analysis significance of learning resources in vocational training, their compliance with standards accepted in the education system and needs of the system of economic activities have been ascertained. It has been set that in order to create conditions for every young person to get educational, training and studies services according to his/her abilities and need for these

services and to ensure that the vocational training system meets requirements of changing economy and businesses, learning resources are necessary. Therefore it is necessary to develop an efficient supply system of vocational training institutions, continuously research and analyze the situation in the system and make necessary adjustments what will guarantee economic viability of these institutions. Economic viability of learning institutions reflects their economic-financial situation and is closely related to performance of the system. If results are bad, it is hardly possible that the system of these institutions is of high economic viability. Performance of the vocational training system is reflected in supply-demand balance: how offered programs and trained specialists meet labour market needs.

While researching economic viability it is necessary to analyze incomes, expenditure and their structure in the institutions. The following independent variables are proposed to be used for analysis: size of a vocational training institution, management model and susceptibility of the programs for equipment and facilities necessary for training vocational skills. Expenses of vocational training institutions are best reflected by a number of technical staff and the share of their wages, infrastructure maintenance costs and expenses per student training. While assessing viability of vocational training institutions it is important to identify how used resources comply with implemented educational programs. Key indicators that reveal appropriateness of the use of income in vocational training institutions (and thus their viability) is the rate of student enrolment in state-financed places and a number of EU funded projects per program implemented in the institution. Systemic analysis and comparison of the discussed economic viability indicators would enable the managers of vocational training institutions to make appropriate decisions optimizing activities of these institutions.